

IV. Az Alföld Kutatási Program hozadékai

E kutatás és a gyakorlat szoros kapcsolata aligha vitatható. Mégis rögzítendőnek tartjuk, hogy ma még hiányoznak hazánkban azok a regionális szereplők, akik az ilyen típusú munkák eredményeit — a fejlesztésekhez szükséges kutatási alapvetéseket, információkat és fejlesztési prioritásokat — gyorsan át tudják ültetni a gyakorlatba. Ezért is törekedett a kutatásokat elvégző kollektíva arra, hogy munkáját az MTA Elnöksége is megvitassa. Az ülésre 1993. november 2-án került sor Budapesten, melynek az átfedéseket nem tartalmazó, és így csaknem teljesen szöveghű jegyzőkönyvének változatát az alábbi formában közöljük. Az eredeti dokumentum az Akadémiai Értesítő 1992. évfolyam 12. számában jelent meg.

1. A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA ELNÖKSÉGE ÁLTAL ELFOGADOTT "AZ ALFÖLD KUTATÁSI PROGRAM ALAPJÁN A RÉGIÓ FEJLESZTÉSÉRE MEGFOGALMAZOTT AJÁNLÁSOK"

Az Elnökség 39/1993. sz. határozatával alkalmi bizottságot küldött ki — melynek elnöke Stefanovits Pál rendes tag, tagjai pedig a IV., VIII., IX., és X. osztályok által jelölt szakemberek voltak - azzal a feladattal, hogy az Alföld Kutatási Program alapján a régió fejlesztésére megfogalmazott ajánlásokra készítsen vitaindító elnökségi állásfoglalást.

Az előterjesztés az előzményeket ismertetve tájékoztat arról, hogy országgyűlési és kormányhatározatok alapján a kutatásokat az MTA koordinálja. ...

(Az Országgyűlés határozatának 8. pontja szerint: "Az Országgyűlés kéri fel a Magyar Tudományos Akadémiát a kutatások koordinálására,..."; A Kormány 1991. november 28-i határozata 8. pontja: "Az Alföld időszerű környezetvédelmi, általános tájvédelmi és tájhasznosítási kérdéseinek, az egyes tárcák feladatainak összehangolására tárcaközi egyeztető fórumot kell létrehozni, amelyben a Magyar Tudományos Akadémia részvételét is biztosítani kell.)

...A mintegy kétezer kézirati oldalt kitevő, tematikusan összefüggő elemzéseket tartalmazó kutatási előtanulmányokat I-IX. kötetekben dokumentálták. Ezek makroregionális elemzéseket adtak az Alföld népességéről és társadalmáról, a régió természeti (földrajzi) környezetéről és annak állapotáról, a termelő szférák (ipar, mezőgazdaság) helyzetéről és válságáról, a területfelhasználás kulcsfontosságú változásairól, a településrendszer és az infrastruktúra sajátos alföldi karaktereiről és relatív elmaradottságáról, a térség turizmusáról, és az új önkormányzati rendszer mai fejlesztési és együttműködési lehetőségeiről, korlátairól. ...

...A regionális kutatásokkal párhuzamosan és tematikusan egyeztetve készült el Karcagon a Földművelésügyi Minisztérium megbízása alapján az Alföld Program

Mezőgazdaságfejlesztési Projekt Tudományos Tanácsának helyzetértékelése és javaslata a további kutatások irányára.

A teljes kutatás három alapelvre épült:

- minden elemzés és vizsgálat bemutatta és értékelte az Alföldnek, mint sajátos magyarországi makrorégióknak a mását, azokat a természeti-környezeti, történeti, gazdasági, településhálózati és társadalmi tényezőket illetve folyamatokat, amelyek megkülönböztetően erre az országrészre jellemzőek és
- alapul szolgálhatnak egy alulról építkező, komplex szemléletű, a fenntartható kistérségi és regionális fejlesztés lehetőségeinek és korlátainak a figyelembe vételével elkészülő program kidolgozásához és későbbi megszervezéséhez;
- a koordinációs készség nyilvánítása és lehetőség szerinti biztosítása volt a harmadik alapelv, vagyis az, hogy az egész Alföld valamennyi számbavehető szellemi műhelye és kutatója, társadalmi szervezete, önkormányzata vegyen részt a munkában, az eredmények értékelő megvitatásában, a koncepcióalkotás folyamatában, az elképzelhető fejlesztési prioritások kiválasztásában, kidolgozásában, elfogadásában és elfogadtatásában.

A kutatás során Alföldnek a Dunától keletre eső természetes határaival és az országhatárokkal bezárt régiót tekintették, melynek 757 településén 3,4 millióan élnek. E területnek az ország más régióitól megkülönböztető karakteres jellegzetességei a következők:

- feltöltött medence jellege, egységes vízrendszere, az ariditás irányába mozduló klímája, egyedülálló és védendő táji-természeti értékei, környezeti veszélyeztetettsége;
- a folyószabályozások és a futóhomok megkötése nyomán, majd a mezőgazdasági művelés, illetve a kollektivizálás után jelentősen átalakított agrár-kultúrtáj mivolta, sokszínű adottságainak az antropogén hatásokra bekövetkezett egységesülése;
- a gazdasági szerkezet egyoldalúsága, annak többször kényszerpályára került sok tekintetben szervesen fejlődése;
- a régióknak az ország más részeihez viszonyított gazdasági-társadalmi elmaradottsága és a területi-települési infrastruktúra fejletlensége, regionális leszakadásának veszélye;
- településhálózatának egyedisége — a volt mezővárosok és a hozzájuk kapcsolódó tanyarendszerek — egyedülálló történeti fejlődése és térhasználata;
- a régió modernizációs megkérdettség és fejlődési pályájának többszöri előnytelen megváltozása;
- az Alföld euróregionális gazdasági-társadalmi integrációjának szükségessége, annak lehetőségei és korlátai.

Az interdiszciplináris szemléletű regionális kutatások mindezek alapján négy fő fejlesztési irányelvet határoztak meg az Alföldre:

1. Az Alföld természet és ember alkotta értékeinek, az Alföld másságának és belső diverzifikáltságának a megőrzését és az adottságokhoz való alkalmazkodást.
2. A fenntartható fejlődés kritériumainak a meghatározását és feltételeinek biztosítását az Alföld egész területén.
3. A belső (táji) adottságoknak és a nemzetközi versenyképességi feltételeknek megfelelő gazdasági szerkezet kialakítását és a makro-(euro-)regionális együttműködés feltételeinek megteremtését.
4. Hozzájárulást az Alföld, különösen annak egyes térségei akut gazdasági és szociális válsághelyzetének felszámolásához, de legalább enyhítéséhez.

A kutatás tézisei — az interdiszciplináris megközelítésű folyamat elemzések és a modern regionális fejlesztés nemzetközi példáinak felhasználásával — a fenti alapelvek és stratégiai irányelvek alapján bontották ki az Alföld regionális fejlődésének kulcsproblémáit és a javasolható feladatokat.

Ezek szerint ajánlhatók a következők:

1. *Az Alföld természet és ember alkotta értékeinek, az Alföld másságának és belső diverzifikáltságának a megőrzése és az adottságokhoz való alkalmazkodás.*

1.1. Az alföldi táj sajátosságainak további feltárása, megőrzése, előnyös vonásainak rehabilitációja. A tervezési-fejlesztési programoknak a táj természetes térbeli vázát adó rendszerek (tanyák, facsoportok, folyómenti zónák, semlyékek) tájformáló, struktúráló és tagoló funkcióit kellene visszaállítani az ehhez a megfelelő földhasználati, mezőgazdasági művelési technikák és a szükséges szabályozó — ösztönző és tiltó — eszközök alkalmazásával. Ez a tervezett tájstruktúra egyébként nagymértékben hozzájárulhatna az ökológiai és talajvédelmi célok eléréséhez is, és megoldását a ma végbemenő tulajdonosi átalakulás is könnyebbé teheti.

1.2. Az Alföld felszíni és felszín alatti vizeinek, vízkészleteinek megőrzése, védelme a régió egyik legkritikusabb feladata. Az Alföld az ország legcsapadékszegényebb területe, s a vizsgálat előrejelzései szerint rövidesen abba a mainál szárazabb éghajlati zónába kerül, ahol a termelés előfeltétele lesz az öntözés valamint a folyamatos és komplex vízkészletgazdálkodás. A felszíni és felszín alatti vizek is az Alföld egyre nagyobb értékévé válnak, és felhasználásuk, védelmük új prioritások megszabását, átfogó, az egész Alföldre érvényes vízgazdálkodási koncepció kialakítását igénylik.

1.3. Az Alföld termőképességének, termőtalajának megőrzése a táj és a mezőgazdálkodás számára is alapvető szükséglet. Ha megfelelő eljárásokkal ezt nem szabályozzák a régió talajainak mintegy 80%-a van kitéve valamilyen veszélynek. Stratégiai elvként megfogalmazható, hogy prioritást kell adni a talajvédelemnek, a károsodások elkerülésének, másrészt a területhasznosítás ökológiai adottságaihoz illeszkedő megváltoztatásának.

1.4. Az Alföld őshonos természeti flórájának és faunájának megőrzése, a biotopok és a fajok védelme, a régió genetikai potenciáljának fenntartása a térség nemzetközi intgerációjának feltétele, sőt lehetősége és célja. A jövő feladatai e téren következőkben foglalhatók össze: ésszerű, átgondolt és megtervezett terület-hasznosítás; táj- és talajkímélő komplex meliorációs tevékenység; a meglevő természetes élővilág szigorú védelem alá helyezése a további génerózió megállítása érdekében; a védett fajok génbankokban és törzstenyészetekben való elhelyezése. Ahol csak lehetőség van rá, ökológiai folyosók és lépcsők létrehozása szükséges a fajok fenntartása és diverzifikációjának biztosítása érdekében. Ez a feladat azonban csak akkor oldható meg, ha olyan többszakmás teamek dolgoznak a természetvédelemhez szükséges konkrét intézkedések kimunkálásán, amelyek jól ismerik a biotópok fennmaradásának optimális feltételeit, s képesek feltárni azok belső és külső kapcsolatrendszeit. Nagyon fontosnak ítéltető ebből a szempontból a természetvédelem és a gazdasági tevékenységet végző üzemek és vállalkozások együttműködése. Amiatt, hogy az Alföld igen sok "in situ" értékű természeti erőforrással rendelkezik, a meglevő Kiskunsági és Hortobágyi Nemzeti Parkok szellemi bázisára építve helyi természetvédelmi koncepciók kidolgozására is szükség van.

1.5. Az alföldi hagyományos agrárkultúrák megőrzése az egész régió és az ország szempontjából is alapvető feladat. A területarányt átlagosan 1,5-szeresen, de egyes kultúrák tekintetében 2-3 szorosán meghaladó mezőgazdasági termelés jelzi jelentőségét. Az önellátó paraszti hagyományok és a régió jelentős agrárkutatási potenciálja nyomán és az ágazatot érő gazdasági kihívásoknak megfelelően e téren stratégiai cél lehet: egyes kultúrák esetében (pl. alma, bor, zöldség) a termelés átgondolt, tervezett és szelektív csökkentése (a túlkínálat tervszerű megakadályozása ugyanis a kultúra megmaradó részét megmentheti), a termelési-feldolgozási-értékesítési lánc újrászervezése, az állami szerepvállalás megerősítése a márkacikkek felvásárlásában, forgalmazásában és exportjában, külföldi propagandájában és a márkavédelmében. A kiemelt jelentőségű kultúrák fajta- és technológiakutatásának megerősítése és termelése mellett az eredmények alapján rögzíthető, hogy a mezőgazdaság nem lesz képes a térséget eltartani.

1.6. Az alföldi településrendszer sajátos szerkezetének megőrzése, adottságainak kihasználása, építészeti értékvédelem. Az önkormányzatok új rendszere sajátos módon hozzájárulhat az eredeti alföldi településrendszer helyreállításához; visszaállt minden település önkormányzati önállósága, megszűntek a hierarchikus

viszonyok, ami az eredeti alföldi településrendszer struktúrájához áll közelebb. A privatizáció és a nagy állami szervezetek felbomlása a gazdaság hierarchizáltságát enyhítette, a munkanélküliség pedig a munkaerőhelyzet alapvető települési különbségeit számolta fel. A települések finanszírozásának új módszere a falvak számára általában a korábbiaknál kedvezőbb lehetőségeket nyújt, de az Alföld egészét hátrányosan érintette. A településrendszer mássága — a két regionális központ, Szeged és Debrecen viszonylag fejlett intézményrendszerét kivéve — a volt mezővárosok és óriásfalvak alpinfrastruktúrájának elmaradottságában, a városok és falvak közötti területi, munkamegosztási és ellátási kapcsolatok fejletlenségében és kuszaságában, a határmenti és belső perifériák kialakulásában, illetve ezen területek elmaradottságának fokozódásában adható meg. Az alföldi településrendszer — éppen e sajátosságok révén — alkalmas lehet a hasonló adottságú települések alkotta kistérségekre alapozó, a történeti-fejlődési sajátosságokkal és a helyi adottságokkal számoló területi-települési-társadalmi adottságokra építő fejlesztési programok fogadására, kidolgozására és megvalósítására.

Az ajánlott feladatok a következők lehetnek: ésszerű, és a helyi adottságokhoz alkalmazkodó terület- és telekgazdálkodás, amely elősegíti a települések belső területeinek az értéknövekedését, míg a külső területeken — a megváltozott gazdasági feltételeknek megfelelően — kötetlenebb telekgazdálkodást tesz lehetővé. Javasolható, hogy meghatározott városrészekben, övezetekben új építést, korszerűsítést csak a tradicionális stílusjegyek megtartásával engedélyezzenek; egyes jellegzetes utcaképeket, alaprajzokat nemzeti értékként védetté kell nyilvánítani, de egyúttal azok belső korszerűsítéséhez támogatást kell nyújtani, illetve előmozdítani azokban a tradicionális ipari, kereskedelmi tevékenységek, az idegenforgalmi vonzerő kialakítását; a tanyás vidékek rendezési terv mélységű külterületi tervezését. Mindezek a fejlődés történelmileg, földrajzilag és építészetiileg meghatározott genetikai kódjainak az érvényesítését jelentenék a terület- és településfejlesztésben, amelyek nemcsak az építészeti konzerválást, hanem — a gazdaságilag fenntartóképes — gazdára és funkcióra találást is szolgálnák.

1.7. Az alföldi tájak és kistérségek sokszínűsége, a régió társadalma néprajzi és etnikai diverzitásának értékei jellegzetes lehetőséget nyújthatnak egy alulról újraépítkező regionális fejlesztési modell alkalmazására. Az Alföld fejlesztési programja vélhetően akkor lehet a legeredményesebb, ha az a táji-történeti-tradicionális gazdasági és a természetes emberi térbeli kapcsolatokra építő, kistérségi szintű összefogáson alapul. A kutatás során 43, a fenti jellegzetességeket figyelembe vevő kistérséget határoltak el, amelyekre építve biztosítható leginkább a helyi természeti és társadalmi erőforrások feltárása, mobilizációja, a helyi identitás újjászűletése és az összefogás. Egyúttal ez lehet az a stratégia, amelyik az egyes kistérségek történelmi különbségeit, hagyományainak sajátosságait leginkább megőrzi és fűrtyszerűen összekapcsolódva a területi fejlődést az egész Alföld és az ország javára kibontakoztatja.

A magyar etnikumon belül a térség néprajzi, folklorisztikus, népi iparművészeti, nyelvjárási hagyományainak megőrzése, az alföldi művelődés, kultúra és kutatás új értékteremtése is egyik fő cél lehet. Az 1943-47 között működött Alföldi Tudományos Intézet progresszív tradícióit felelevenítve, a regionális, kultúrföldrajzi és kistérségi kutatások integráló bázishelye lehetne az 1992-ben újonnan létrehozott - az alföldi egyetemekkel és főiskolákkal szorosan együttműködő - intézet.

2. A fenntartható fejlődés kritériumainak a meghatározása és feltételeinek biztosítása az Alföld egész területén

A régióban jelentősen csökkenő ipari eredetű víz- és légszennyezés, a visszaeső mezőgazdasági műtrágya és vegyianyag felhasználás, a csökkenő nagyüzemi állattartás, vagy a nehézgépekkel való talajművelés okozta károk sajnálatos módon nem a környezetkímélő technológiák és magatartás eredményei, hanem az általános gazdasági visszaesés, a tulajdonváltás következményei. Ezért ma nem a további csökkentés a legfontosabb feladat, hanem a felkészülés a növekedés újraindulására. Most szükséges kialakítani azokat a struktúrapolitikai koncepciókat, jogi szabályozást és gazdasági ösztönzőket, amelyek lehetővé teszik az új növekedési pályák megtervezését, s a korábbi hibák megelőzését.

2. 1. A jelenleg megvalósuló gazdasági rendszerváltás hozzájárulhat a környezeti állapot javulásához. Figyelemmel kell lenni azonban arra, hogy az ipari és mezőgazdasági termelés tulajdoni dekoncentrációja egyben a környezetszennyező forrásokat is dekoncentrálja, átlépve a környezeti terhelhetőség határát. Ezért tudatosan mindent meg kell tenni, hogy a tulajdonváltást összekapcsoljuk a környezeti állapot javításával. Az ipari privatizáció során a környezeti auditálásnak, a környezetártalmatlanításnak össze kell kapcsolódnia a változásokkal. A mezőgazdasági kárpótlás és privatizáció során is olyan preferenciákat kell érvényesíteni, amelyek bizonyos földhasználatokat előnyben részesítenek.

2. 2. A fenntartható fejlődést gazdasági eszközökkel is alá kell támasztani. A környezetvédelmi bírság már nem lehet megfelelő eszköz, ezért a helyi közösségek érdeke szerint az új és régi tulajdonosokat érdekeltté kell tenni az ökológiai, talajtani követelményeknek megfelelő földhasználatban, elsősorban bizonyos kedvezmények nyújtásával. A mezőgazdasági kemikáliák ártámozgatása lényegében már a nyolcvanas évek végén lényegesen csökkent, de változatlanul folytatni szükséges a környezetvédelmi preferenciáknak a fogyasztói és forgalmi adórendszerben való érvényesítését, mint a környezetvédelmi szabályozás alapvető formáját. Bizonyos területeken indokolt fenntartani az adminisztratív és tiltó szabályozást is, de azt az új tulajdonviszonyokkal és tulajdonjoggal összhangba kell hozni.

2. 3. A természeti és kulturális értékek megóvása szempontjából az Alföldön ma az elsődleges veszély az elhagyottá, gazdátlanná válás. Az építészeti, a népi, a kulturális emlékekben gazdag településeknél számos eszközzel támogatni kell a rendeltetésszerű használatot, a megőrzést, a rehabilitációt. A foglalkoztatáspolitikában és a munkahelyteremtésben is jelentsen előnyt a kulturális, történelmi értéket hordozó települések, lakott helyek életképességének, gazdasági eltartóképességének fenntartása.

2. 4. A kormánynak és területi szerveiknek, az alföldi önkormányzatoknak nemzetközi kapcsolataikban, tevékenységükben is a fenntartható fejlődést kell szolgálnia. Ez egyrészt megállapodások szorgalmazását jelentheti a határon átnyúló (víz- és lég-) szennyeződések tekintetében, másrészt azt, hogy a fejlett országokkal való — szakmai-tudományos, technikai és pénzügyi segítségnyújtásról, együttműködésekről szóló — megállapodásokban a környezeti, tájfejlesztési projekteknek elsőbbséget biztosítanak.

3. *A belső (táji) adottságoknak és a nemzetközi versenyképességi feltételeknek megfelelő gazdasági szerkezet kialakítása és a makro(euro-)regionális együttműködés feltételeinek a megteremtése.*

3. 1. Ezek között a legfontosabb adottság a humán tényező, az alföldi társadalom, az alföldi ember. Általános regionális fejlődési tendencia, hogy az ásványi kincsek árának és az agroökológiai potenciálnak a világpiaci leértékelődésével párhuzamosan a humán faktor, annak képzettsége, készsége, fegyelme, szervezettsége, munkaerkölcs és szorgalma válik a legfontosabb termelési tényezővé, a versenyképesség meghatározójává. Az Alföldön, különösen volt mezővárosaiban az egyéni gazdálkodás (a vállalkozás), a magántulajdon sokkal hamarabb megszilárdulhat, mint az ország más vidékein. A terület nagy részén a vallási hagyományok is hozzájárulhatnak a munkacentrikus, felhalmozó magatartásformák kialakulásához. (Ezt tükrözi pl. az, hogy a kárpótlási igények 45 %-a öt alföldi megyére koncentrálódik, ahol a mezőgazdasági területnek csak 36 %-a van.) Az intenzív, munkaerőigényes mezőgazdasági kultúrák kialakulását segítette elő az is, hogy itt közel olyan népsűrűség alakult ki, mint az iparvidékeken. Ugyanakkor az Alföld munkaképes népessége rendelkezik kedvezőtlen jellemzőkkel is. Átlagos iskolázottság alacsonyabb, mint az ország más nagy régióiban, s jelentős a "marginális" munkaerő aránya.

3. 2. A másik speciális adottság a településhálózat, amely Európában is egyedülálló. A mezőgazdasági népességnek ilyen nagy, meghatározott városi funkciókkal is rendelkező településekbe történt tömörülése könnyebbé és kivitelezhetőbbé teheti mind az industriális, mind a posztindusziális társadalmi struktúrák kialakulását, olcsóbbá a civilizatórikus-infrastrukturális létesítmények kiépítését. Az alföldi települések túlnyomó többségének nagyságrendje elegendő egy vagy több ipari kis- és középüzem működése számára, amelyek a magyar iparszerkezet egyik

legfontosabb szűk keresztmetszetét jelentik. Fontos szerepe lehet tehát az ilyen üzemméretű, új gazdasági ágazatok befogadását biztosító, az adaptivitást serkentő programoknak és az átképzésnek.

3. 3. Vitathatatlan, hogy az Alföldön a mezőgazdaság mindig meghatározó jelentőségű nemzetgazdasági szektor lesz. Az országon belül, de Európában is ez lesz az egyik specializációja, ugyanakkor az is nyilvánvaló, hogy a mezőgazdaság egyedül, vagy akár döntő gazdasági szektorként nem tudja az Alföld problémáit megoldani. A környezeti és a gazdasági szempontok kombinációjával tehát egy új alapú és szemléletű alföldi mezőgazdasági stratégiát kell követni, amely új terület-használatot, termékstruktúrát, tájtermesztést, a piaci kívánalmaknak való megfelelést és részben az önellátást is egyszerre kell, hogy jelentse. Ezt a folyamatot termőtajanként is különböző bemutató gazdaságok is innoválhatnak.

3. 4. Az Alföld fekvéséből, földrajzi szomszédságából fakadó adottságok hátrányokat és előnyöket egyaránt hordoznak. A nemzetközi regionális kapcsolat-rendszerek tekintetében az Alföld kiemelt, integráló szerepet játszhat a jövőben. Miután a természeti táj területének fele túlnyúlik az országhatárokon, mind a határmenti együttműködés, mind a bővülő tranzitforgalom externált hatásai tekintetében, mind az Alpok-Adria mintájára szerveződő Kárpátok-Tisza euroregionális kezdeményezésben kulcsszereplő lehet.

4. Az Alföld, különösen annak egyes térségei akut gazdasági és szociális válsághelyzetének felszámolása, de legalábbis enyhítése

Az Alföld akut társadalmi és foglalkoztatási válságának megoldása azért javasolható kiemelt feladatként, mert a régió lassú felzárkózási folyamata a kilencvenes évek elején ismét megtorpant. A mezőgazdaság relatív helyzetének rosszabbodása és a keleti piacok elvesztése az Alföldet az ország más területeinél súlyosabban érintette; miközben a korábbi "szocialista" gazdasági struktúrák összeomlása és hanyatlása az ország minden részén megtörtént, az új struktúrák (társaságalapítások, kisvállalkozások, vegyes vállalatok, működő tőke import) kialakulása tekintetében éles különbségek jöttek létre az ország keleti és nyugati része, illetve a főváros és a vidék között. Számos szabályozási elem (pl. munkaigényes ágazatok adóterhei, mezőgazdasági támogatáscsökkentés, stb.) az Alföld számára bizonyultak előnytelenebbnek. 1992 folyamán az Alföld helyzetében jelentős további romlás következett be, ami azt is jelenti, hogy meggyorsult az Alföld leszakadása. Az ipari, építőipari és mezőgazdasági — regisztrált — munkahelyek száma az Alföldön drámaian csökken. Összességében ez azt jelenti, hogy az Alföld az 50 főn felüli gazdasági szervezetekben két év alatt mintegy 300 ezer munkahelyet veszített, a munkanélküliség aránya lényegesen meghaladja az országos átlagot.

A volt mezővárosokban és a falvakban lakó családok jövedelmének mindhárom forrása, amelyek az átalakulásig csak együttesen biztosítottak kielégítő élet-színvonalat — a nem mezőgazdasági (ipari, építőipari) főmunkahely, a közös

gazdaság és a háztáji kisgazdaság — egyszerre omlik össze. Számolnunk kell tehát azzal, hogy az Alföld ma elsősorban akut foglalkoztatási, jövedelmi és pénzügyi problémákkal küzd. Egy hosszú távú, jól definiált és államilag támogatott program nélkül az Alföld leszakadása az ország nyugati részeitől elkerülhetetlenül növekedni fog. Ez pedig gátja lehet a régió felzárkózásának, s minden olyan fejlesztési alapelvek megvalósíthatóságának, amelyek fentebb bemutatásra kerültek.

A kutatási program végrehajtása során az alföldi társadalom számos megnyilvánulása bizonyította egy új felépítésű, alulról építkező regionális és tájfejlesztési célokat szolgáló program fogadásának a készségét.

Az alkami bizottság elnöke, bevezetőjében kiemelte, hogy az előterjesztés tudományos anyaga igazolja az "egységes" Alföld diverzifikáltságát, a szükséges beavatkozások irányait, és megalapozza azt a modern ökológiai szemléletet, amelyre a régióknak szüksége van. Rámutatott arra is, hogy a hazai nagy régiókon belül az Alföld "másságát" csak akkor lehet igazán bizonyítani, ha hasonló komplexitású vizsgálatok készülnek a Dunántúlra, Észak-magyarországra és a fővárosi régióra. Az igen élénk vitában a felszólalók elismeréssel szóltak az egész eddigi munkáról, szükségesnek tartották a hasonlóan komplex regionális kutatások folytatását és ebbe — az alföldi kutatók mellett (a program 96 kutatójából 64 alföldi volt) — más akadémiai és nem akadémiai kutatóhelyek bekapcsolását. Ugyancsak fontosnak tartották a tájintézetek megőrzését, fejlesztését és ezzel a vidék szellemi bázisának erősítését is. Ajánlották az előterjesztésben foglaltaknak az elfogadását. Rámutattak, hogy az Alföld nagyon sérülékeny, és aláhúzták a tájkímélő gazdálkodás fontosságát. Szükségesnek tartották ennek megfelelő konkrét gazdasági programok készítését és indítását. A fentiekkel, továbbá azzal a problémával összefüggésben, hogy az Alföld az ország legcsapadékszegényebb része, és ez a helyzet a mainál szárazabb éghajlati zónába való kerülés miatti aszályosodás következtében még tovább romlik, nagy hangsúlyt kapott a vitában a vízgazdálkodás, a vízkészletek és a fejlesztési lehetőségek összevetése, a alkalmazkodási stratégia kidolgozásának szükségessége.

Mindezek az akadémiai és nem akadémiai kutatóhelyek számára további kutatási témák és projektek meghatározását igénylik, melyekhez a tudományos osztályok adhatnak ajánlásokat.

Az építendő illetve építés alatt levő autópályák környezeti hatásának vizsgálatát többen hiányolták, és ezirányú kutatásokat javasoltak. Más felszólalók szerint ezzel az MTA külön ne foglalkozzék, mert ezek környezeti hatástanulmányának elkészítése a beruházó feladata.

Eszmecsere alakult ki a az Alföld hagyományos települési arculatának megőrzéséről. Egyes felszólalók határozott szövegezést javasoltak a hagyományos települési arculat megőrzése érdekében. Mások szerint viszont vigyázni kell, hogy ne olyat őrizzünk meg, ami kényszerű szegénységből született és megmaradt. Helyes a konzerválás, de meg kell határozni, hogy mi a megtartható, illetve megtartandó,

és mi jön a "régi" helyére, ha az nem menthető. Szükséges tehát az értékmegőrzés és modernizáció kettősségében a helyes arány kialakítása.

Többen rámutattak, arra, hogy az Alföld Kutatási Program, továbbá a korábban elhatározott, az MTA által végzendő és a nemzet számára nagy jelentőségű más kutatási feladatok - mint pl. a biodiverzitás megőrzés nemzeti stratégiájának kialakítása, az aszályhelyzet, a jelenkori agrárproblémák és agrártudomány, a területfejlesztés modernizációja, stb. új feladatként jelentkeznek 1994-re, ezek végzésére azonban az MTA-nak erőforrásai nincsenek, ezért fokozott anyagi támogatásra van szükség. Erre javasolták felhívni a kormányzat figyelmét a költségvetési tárgyalások során. (Sajnos, minden figyelemfelhívás és más erőfeszítés ellenére sem lettek ilyen források. Cs.B.)

Az alkalmi bizottság elnöke a felszólalásokra adott válaszában szükségesnek tartotta a kutatások folytatását és ehhez kérte, hogy a tudományos osztályok ajánljanak kutatási projekteket, témákat akadémiai és nem akadémiai kutatóhelyeknek egyaránt. Az Alföld "másságát" illetően emlékeztett arra, — amit bevezetőjében is említett — hogy az ország más régióira is el kell végezni ugyanilyen komplexitású kutatásokat, sőt az összefüggések miatt a kutatást a Kárpát-medence egészére kellene elvégezni — különösen kiemelve a vízproblémát — de ezek nemzetközi együttműködést igényelnek, ami nem ennek az anyagnak a kompetenciája.

Az Akadémia elnöke a vita összefoglalójában:

- köszönetet mondott a megalapozó dokumentumokat és a jelen előterjesztést kidolgozó kollektívának az alapos és színvonalas munkáért;
- kiemelte, hogy ez munka jól illeszkedik a nemzet számára nagyjelentőségű interdiszciplináris kérdések sorába, amelyek kidolgozását az MTA szükségesnek tartja, de amelyek kutatásához erőforrásai nem elegendőek, ezért már 1994-re is fokozott anyagi támogatást igényel a kormányzattól. Ezt szükségesnek tartja exponálni a költségvetési tárgyalásoknál;
- a települési arculat megőrzésével kapcsolatban rámutatott, nem kell mindenáron konzerválni, hanem az értékmegőrzés és a modernizáció tekintetében olyan összhangot kell teremteni, amely jól illeszkedik Európába;
- a további munkát illetően javasolta a vitában elhangzottak hasznosítását, és azt, hogy a vidék részesüljön a részvételt illetően több előnyben, mint főváros;
- egyetértett azzal, hogy az Alföldet nem lehet önmagában vizsgálni, hanem hasonló komplexitású vizsgálatot kellene végezni az ország más régiói tekintetében is, de kívánatos lenne több kérdésben, nemzetközi együttműködéssel, a Kárpát-medence egészére elvégezni a kutatásokat.

Az Elnökség 44/1993. számú határozata:

Az Elnökség:

1. Köszönetét fejezi ki az Alföld Kutatási Program elemzéseit, megalapozó tanulmányait, fejlesztési koncepcióját és a jelen előterjesztést kidolgozó kollektívának alapos és színvonalas munkájukért.

2. Egyetért az Alföld Kutatási Program eredményei alapján megfogalmazott regionális fejlesztési ajánlásokkal, s azokat a Kormányzatnak is elfogadásra, megvalósításra javasolja.

3. Kiemelten fontosnak tartja és javasolja Kormánynak egy teljes és intézményrendszerében is újradefiniált Alföldfejlesztési program kidolgozását és ehhez szükségesnek ítéli a régió koordinált, interdiszciplináris szemléletű kutatásainak folytatását. Ehhez a maga eszközeivel, s elsősorban az MTA RKK Alföldi Tudományos Intézete tevékenységének a megerősítésével kíván hozzájárulni.

4. Kiemelt kutatási irányoknak elsősorban a következőket javasolja:

- Az Alföld komplex agrárhasznosítása új irányainak kidolgozása, a tájintézetek újraélesztésével;
- Az Alföld nagyrégió nemzetközi integrációs lehetőségeinek feltárása, kimunkálása, különös tekintettel a Közös Piac regionális fejlesztési projektjeihez való kapcsolódás lehetőségeire;
- A lokális és regionális gazdasági és területfejlesztési szabályozás (adórendszer, kamatpolitika, elosztási rendszerek, stb) új lehetőségeinek kidolgozása és hatásvizsgálatai az Alföldön;
- A fenntartható fejlődés kistérségi alapú megszervezésének modellvizsgálatai tipikus alföldi területeken, különös tekintettel a területhasznosítás és -felhasználás környezeti változásaira, kritériumaira, a gazdaság- és településfejlődés adottságaira, a helyi társadalom identitására és innovatív képességére;
- A Tisza, mint az Alföld tengelye.

A további kutatási irányok kijelöléséhez ki kell kérni az illetékes szakbizottságok (talajtani, vízgazdálkodási, stb.) ajánlásait.

5. Az Elnökség megállapítja, hogy a régió további kutatásait egy regionális tudományos adat-, információs- és térinformatikai számítógépes rendszer foghatná össze egységes regionális felhasználhatóságot is biztosító rendszerbe. Ezzel együtt, előbb mintaterületeken, majd az egész Alföldre szükséges létrehozni egy tájértékelő, környezet- és természetvédelmi célokat szolgáló tudományos értékű monitoring rendszert is.

6. Szükségesnek tartja felhívni a Kormány figyelmét arra, hogy:

- az Alföldet nem lehet önmagában vizsgálni, hanem hasonló komplexitású vizsgálatokat kell végezni az ország más régiói tekintetében is, de kívánatos lenne több kérdésben, nemzetközi együttműködéssel, a Kárpát-medence egészére nézve végezni kutatásokat;
- az Alfölddel kapcsolatos kutatások folytatása, illetve a szükséges új kutatások illetve programok indítása anyagi, technikai feltételeinek megteremtéséhez az MTA folyamatosan csökkenő erőforrásai nem elegendőek, anyagi megalapozás nélkül pedig a kutatások elvégzésének nincs realitása.

Az Elnökség felkéri a főtitkárt, hogy az 1994. évi költségvetési tárgyalásokon az Alföldkutatás és a nemzet szempontjából nagy jelentőségű más interdiszciplináris kérdések (biodiverzitás megőrzés nemzeti stratégiájának kialakítása, az aszály helyzet, a jelenkori agrárproblémák és agrártudomány) kutatása anyagi igényeinek kielégítése érdekében a szükséges lépéseket tegye meg.

(A szerző megjegyzése: A főtitkár megtette a lépéseket. Az Országgyűlés kulturális bizottsága egyhangú szavazással 60 millió forintot szavazott meg a költségvetés előzetes tárgyalásain a folytatásra. A későbbi szavazás során ez "eltűnt"! A kutatók tehát csak addig tudtak elmenni, ameddig lehetett.)

2. A VISSZATÉRŐ KORMÁNYHATÁROZAT

A Kormány a 2042/1994.sz. "visszatérő" határozatában ismét áttekintette az Alföld sajátos helyzetét. Ennek fő alapját a Magyar Tudományos Akadémia közreműködésével készült, az egész térséget átfogó kutatások előző fejezetben szöveghűen bemutatott ajánlásai képezték.

A 6 fejezeti pontból álló határozatot 4 részre tagolt, 53 pontból álló, felelősöket, határidőket is tartalmazó intézkedési terv követ. Ezek tételesen is felsorolják a kormányzati szervek által legsürgetőbbnek ítélt alföldi teendőket. Tekintélyes méretű, a további munka kereteit elvben jól meghatározó kormányzati dokumentum született tehát. A Határozatok Tára 1994.évi 17. számban jelent meg, eredeti szövege annak 130-136. oldalán olvasható.

A kutatási program befejezése után pontosan egy évvel megszületett határozat tükrözi mindazokat a szükségszerűen fellépő bizonytalanságokat, amelyek megfelelő új, kerettörvények (területfejlesztési, környezetvédelmi, természetvédelmi, földhasznosítási, stb.) híján a regionális politikát ma egyáltalán jellemezhetik. Az egyzetetések során folyamatosan változott az eredeti szöveg, az egyes érintett tárcák pedig nagyon eltérően értelmezték szerepüket egy ilyen — Magyarországon még újnak számító — makroregionális program megvalósíthatóságát, annak lépéseit, belső összefüggéseit, kapcsolatrendszereit illetően.

Ebben a fejezetben megkíséreljük kiemelni belőle azokat a határozati pontokat, amelyek talán fontosak lehetnek a jövőre nézve, mindazokkal a kétségeinkkel együtt, hogy jól tudjuk, hazánkban remek határozatok születnek, de végrehajtásuk rendre elmaradhat a gazdaság és a társadalom gyors és válságjelenségektől sem mentes átalakulásának új kihívásai nyomán. Megfelelő alaptörvények, források és hiányos intézményrendszer mellett ugyanis egy idő után csak az egyes tárcák, szakágak, helyi, regionális és országos szervek "egymásra mutogatása", felelősség áthárítása lesz az egyetlen biztos eredmény illetve következmény.

A határozat 6 fő pontja, melyet 1994. május 9-én, tehát a Kormány utolsó hivatalos ülésén látott el a miniszterelnök kézjegyével az alábbiak szerint szól. (A teljes határozat szöveghű közlése helyett megkíséreljük annak főbb mondanivalóját közölni, úgy, hogy az eredeti szövegrészeket dőlt betűvel szedtük.)

- 1./ *A Kormány megerősíti, hogy a térség területfejlesztési, tájvédelmi, tájhasznosítási feladatait a kormányzat, az önkormányzatok, és a vállalkozói szféra hosszú távú folyamatos együttműködésével, az anyagi erőforrások koordinált felhasználásával kell megoldani. Az együttműködés során az érintett állami szervezeteknek elsősorban szakmai támogató és pénzügyi ösztönző szerepet kell játszani.*

Az Alföld térségének fejlesztésére irányuló törekvések tehát ismételt kormányzati megerősítést nyertek. A két fő irány, amelyet ez a pont kijelöl: a

területfejlesztés és a tájvédelem illetve tájhasznosítás. Ezeknek ma a pontos magyarországi törvényi-tartalmi és intézményi-finanszírozási keretei megglehetősen hiányosak.

- 2./ *A további feladatokat — beleértve a tájvédelem és tájhasznosítás feladatait is — az Alföld egymástól eltérő jellegű, közép- és kistérségeire kidolgozandó területfejlesztési programok keretében kell összehangolni és végrehajtani.*

Ezzel határozat a terület igen fontos sajátosságára építő elvet fogalmaz meg, ugyanakkor rögzíti azt is, hogy a tájvédelem és tájhasznosítás feladatait a területfejlesztési programokban kívánja megjeleníteni. Ehhez viszont sokkal hatékonyabb ágazati együttműködésre volna szükség akár kormányzati akár helyi (megyei) szinten. A tájvédelemnek (ami ebben az értelmezésben nyilván bővebb a természetvédelemnél) például olyan elsődleges és konkrét előírásokat kellene megadnia minden egyes alföldi kistérségre, amelyek mintegy prioritizálják a később megszülető mezőgazdasági vagy idegenforgalmi (tájhasznosítási) programok tervi feladatrészeit. Ezek pedig további meghatározó erővel kell, hogy rendelkezzenek területhasznosítás és/vagy a területfejlesztés programjai felé. Ehhez egész tervezési rendszerünket újra kellene gondolni és építeni.

- 3./ *A hosszú távú feladatok további szakmai megalapozását biztosító kutató, elemző munkát döntően a "Tisza projekt" keretében kell elvégezni — szól a határozat harmadik fő pontja. Ez helyes is, ha Tiszát az egész Alföldre kiterjedő vízgyűjtő területe alapján a tájvédelemmel, tájhasznosítással alapvetően kapcsolatban álló rendszer-elemnek tekintjük. Miután ez ma szinte csak természeti földrajzi okok miatt tekinthető annak, kétséges, hogy elegendő lesz-e csak ezen a "döntő" nyomon folytatni a munkát.*

A pont végén az "érintett miniszterek" "folyamatos" határidő-megjelöléssel felelősek e feladat végrehajtásáért.

- 4./ *A Kormány a folyamatban levő gazdaságfejlesztési, szociális válságkezelési programokhoz kapcsolódóan, a fenntartható fejlődés szempontjainak érvényesítése érdekében egyetért az Alföld területfejlesztési, tájvédelmi és tájhasznosítási feladataira kidolgozott stratégiai irányokkal.*

A főbb kormányhatározatban szereplő fő irányok megegyeznek az előző fejezetben ismertetett, az MTA Elnöksége által is elfogadott stratégiai irányelvekkel.

- 5./ *A térségfejlesztési programok összehangolása és a programok végrehajtásának áttekintése érdekében továbbra is működtetni kell az Alföld Tárcaközi Bizottságot.*

Felelős: a környezetvédelmi és területfejlesztési miniszter. Határidő: folyamatos

A határozat utolsó pontja elrendeli a Intézkedési Program végrehajtását.

- 6./ *... A legfontosabb rövid távú feladatok forrásigényeit részben az 1995.évi költségvetésben és a további éves költségvetések tervezése során, részben az*

egyes minisztériumok által működtetett, elkülönített állami pénzügyi alapok felhasználásakor kell figyelembe venni, élve az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság által nyújtott pályázati lehetőségekkel is.

Ennek érdekében a program adott éves aktuális feladatairól minden évben készüljön — részletes feladatterv alapján — finanszírozási terv a költségvetés mindenkori helyzetére figyelemmel.

Ebből a pontból derül ki igazán, hogy a korábban már taglalt törvényi és intézményi hiányok miatt a kormányzat csak igen esetlegesen tudja biztosítani az Alföld Program komplex makroregionális fejlesztési programként való elindítását illetve annak folytatását.

Az alaphatározatot követő Intézkedési Program a koncepció megvalósításának érdekében végrehajtandó feladatokról szól.

Az első fejezetben a természet és tájvédelem terén adódó legsürgetőbb feladatokat jelöli ki a melléklet. Tekintettel a tervezett zöldfolyosó hálózat kialakítására is, az ún. állapotfelmérési munkálatok folytatását írja elő 1995. június 30-i határidővel a Körös-Maros vidékre, a Bodroghözre, a Szatmár-beregi síkságra, a Tiszató környékére, az Orgoványi és az Ócsai tájvédelmi körzetekre, és az Alsó Tisza-vidék ártéri és holtági területeire. Ugyancsak e pont írja elő, hogy a közelmúltban megalakult Körös-Maros Természetvédelmi Igazgatóság (a tervezett Nemzeti Park helyett) szervezetét teljes körűen ki kell építeni.

A következő pont az alföldi folyók holtágainak védelméről és rehabilitációjának szükségességéről intézkedik. Négy miniszter (KTM, KHVM, FM, PM) hatáskörébe utalva rendeli el, hogy *vissza kell szorítani a holtágak szennyezőanyag-terhelését, és ki kell dolgozni a rehabilitáció koncepcióját és feltételrendszerét.* A megjelölt határidő 1994. december 31.

Erre az időpontra ilyen dokumentum nem készült, talán ezért is merült fel, hogy az 1994-ben megalakult új kormánnyal is jóvá kellene hagyni elődjének az Alföldről szóló határozatát ?!

A terület és településfejlesztés terén, az építészeti és településszerkezeti értékek védelme, fejlesztése érdekében a határozat melléklete — sajnos már rögzíthető —, hogy szintén végre nem hajtott, de nagyon fontos szakmai kérdésekben rendelkezik. Ezek szerint: A tulajdonváltásra való tekintettel az Országos Építési Szabályzat külterületekre vonatkozó rendelkezéseit felül kell vizsgálni. A rendelet módosítása szükséges a külterületek, s ezen belül a tanyás térségek, területfelhasználási, építési szabályozására vonatkozóan. Ennek a szöveg szerinti határideje 1994. szeptember 30. volt, míg ugyanezen év december 31-ig nem készült el a következő pont sem, mely azzal foglalkozik, hogy ki kell dolgozni a települések általános rendezési terveinek készítésére, módosítására vonatkozó javaslatot, mely a bel- és külterületek összehangolt fejlesztését, az új földtulajdonosi rendszer működőképességét hivatott szolgálni, kiemelt figyelemmel a külterületek megváltozott jelentőségére, a külterületi lakosság ellátásának biztosítására. Csak remélni lehet, hogy ugyanezen

alfejezet 1995 évre szóló — hasonlóan fontos — pontjaiban elkezdődnek a munkálatok. Ezek szerint el kell készíteni a jellegzetes települések tájegységenkénti tipológiai felmérését a műemléki védeltséget nem élvező építészeti, településszerkezeti értékek feltárása érdekében. (Határidő: 1995. június 30., Felelős a KTM és MKM miniszterek)

Ugyancsak felmérést irányoz elő a határozat 2/c. pontja a folyók árterein fennálló létesítményekről (horgásztanyák, üdülők), azok környezeti hatásairól és jogi helyzetéről. Ezzel egyidőben tehát 1995. június 15-ig kellene megszületni a KTM, KHVM és FM miniszterek közös előterjesztésében annak javaslatnak, amelyik az árterületek közcélú felhasználást és természetközeli állapotának megőrzését biztosítja.

A következő rész a kistérségi programok szorgalmazását fogalmazza pontokba. Azt írja, hogy *ösztönözni és támogatni kell az alföldi fejlesztésekre vonatkozó programok nagytérségi koordinációjára irányuló törekvéseket. A megyei, térségi társulások, illetve az önkormányzatok, társadalmi szervezetek képviselőinek biztosításával meg kell vizsgálni a nagytérségi koordinációt szolgáló intézmény létrehozásának lehetőségét.*

Ez a határozati pont sem valósult meg 1994. december 31-ig, holott akár az Alföldi Megyék Szövetsége, akár a megyei közgyűlések által létrehozott Nagyalföld Alapítvány mellett létesített iroda segítségével, akár az Alföld Kutatási Programot elvégző és a régió négy városában működő Alföldi Tudományos Intézet feladatkörének és információs rendszerének minimális megerősítésével a feladat végrehajtható lenne.

Csak egy ilyen nem kormányzati és nem is önkormányzati szervezet lenne képes *elősegíteni a az Alföld területén már megalakult kistérségi önkormányzati szerveződések, regionális tanácsok működésének összehangolását is.*

Az egyedi jellegzetességek miatt a határozat ezen fejezete szól három jellegzetes alföldi kistérség (Bihar, Jászság, Kiskunság) komplex térségfejlesztési minitervéről, amelyek egyidejűleg érvényesítik a környezet- és természetvédelem szempontjait, a gazdaságfejlesztés és a szociális válságkezelés szükségleteinek a szempontjaival. (Határidő: 1995. december 31., felelős. KTM miniszter)

A kistérségi programok között megismétli a határozat melléklete a Tisza-völgyre készítendő program további tartalmi elemeit is. (Határidő: 1995. dec. 31. felelős: KTM miniszter).

E tervezett programok sikere valószínűsíthetően az utolsó ponton fog múlni, tehát azon, hogy az abban megjelölt öt miniszter (KTM, FM, IKM, MM, NJM) képes lesz-e a jövőben teljesíteni a tárcaközi együttműködést *a további térségfejlesztési programok, mezőgazdasági, ipari, idegenforgalmi projektek pályázati úton való támogatása rendjének kidolgozásával, a tárcaszintű fejlesztési alapok felhasználásának kistérségi összehangolásával.*

Ennek a dokumentumban megfogalmazott határideje 1994. december 31. volt(?). Akárcsak annak a feladatnak, amelyik a *kárpótlási folyamatok eredménye-*

képp létrejövő új tulajdonosi, foglalkoztatottsági körülmények feltárását és térségi összefüggéseit bemutató elemzés szükségességét írja elő. Végül ez a fejezet az alföldi népesség egészségügyi állapotának elemzését, a térségi, környezeti viszonyokkal való összefüggéseinek feltárását kezdeményező ponttal zárul. (Határidő: 1995. december 31., felelős: népjóléti miniszter)

A mellékelet második fő fejezete a fenntartható fejlődés kritériumainak meghatározásával foglalkozik. Azt írja: *készüljön el az Alföld területének részletes környezeti állapotfelmérése, állapotértékelése, a meglevő információkra alapozva készüljön el az Alföld fokozottan rossz környezetminőségű térségeinek meghatározása, a környezeti változások okozta kockázatok becslésével.* Ennek formájaként határozat a kutatók szerint ajánlott módon, a regionális és tájrendezési tervek készítése során megteremthető hálózatok illeszkedését írja elő.

A következő pontban az országos program részeként külön *intézkedési programot* sürget az Alföldre (1994. december 31-i határidővel) *a szennyvíztisztítás és a tisztított szennyvíz elhelyezésének felgyorsítására.*

Ugyancsak ez volt a határideje az *arzén-, vas-, és mangántartalmú veszélyes iszapok ártalmatlanítására* készülő kormányprogramnak.

A környezet fenti elemei után igen fontos külön pontok foglalkoznak az éghajlat várható változásaival és ennek a vízviszonyokra, a talajnedvességre gyakorolt hatásaival. Ezek szerint *átfogó értékelést kell készíteni a Kárpát-medence, az Alföld, a Duna-Tisza köze éghajlatára és változási tendenciáira vonatkozóan, részletesen vizsgálva a vízviszonyokra, a talajnedvességre gyakorolt hatását, felhasználva az eddigi eredményeket.* Ugyancsak *el kell végezni a felszíni és felszín alatti vizek számbavételét, (a jelenlegi felszíni vízkészletek az 1975. évig terjedő hidrológiai adatsorok alapján lettek meghatározva!) és ez alapján új vízkészlet elosztási rendet kell kialakítani, bővíteni kell a talaj- és felszín alatti vízkészletek állapotára, azok prognosztizált változására vonatkozó információkat. A térség mérő-megfigyelő hálózatainak felülvizsgálta után pótolni kell azok hiányosságait, és meg kell teremteni a az összehangolt üzemeltetés és értékelés rendjét.* (Határidők: az egyes feladatok szerint 1994. , 1995., és 1996. dec.31., felelősök: KHVM, KTM, FM és NJM miniszterek)

E fő feladat alpontjai is sok értékes és halaszthatalan további teendőt tartalmaznak, például:

- *közép- és hosszú távú vízgazdálkodási koncepció szükséges a mező- és erdőgazdálkodás új igényeihez alkalmazkodva és fokozva belvízi tárolás lehetőségeit, a vízgazdálkodásban érintettek bevonásával*
- *a tájhasznosítási, terület- és településfejlesztési koncepciókban valamint a regionális- és településrendezési tervek készítése során figyelemmel kell lenni az ivóvízbázis védelem, a tisztított szennyvíz helybentartásos elhelyezésének területi igényeire...*
- *el kell készíteni a komplex termálvízvédelem és -hasznosítás koncepciját...*

- *intézkedési tervet kell készíteni az alföldi medence vízgyűjtőterületén elterülő szomszédos országokkal (Szlovákia, Ukrajna, Románia, Szerbia) korábban kötött határvízi szerződések, megállapodások kiterjesztésére a felszín alatti vizekre, az országhatárral osztott felszín alatti vízgyűjtőterületekre is...*

A harmadik fő rész a mezőgazdaság, az ipar, a turizmus és a nagytérégi infrastruktúra legfontosabb feladatait írja elő.

A mezőgazdaság terén a fenntartható agrárfejlesztéshez leginkább szükséges teendőket úgy foglalja össze a határozat, hogy fejlesztéseket szolgáló támogatások ösztönözzék a ... *szükséges művelési ág változásokat, ... az évenként szükséges legalább 1000 hektár erdő telepítését, ... és Alföld földhasznosítási koncepciójában előírányzott gyeptelepítést, úgy, hogy ezek a beavatkozások harmóniában legyenek a tervezett zöldfolyosórendszerrel és a földtulajdonosi igényekkel is.*

Az ún. *termőhelyi kataszterek kiegészítésével és felállítása*nak igényével szól a határozat az *Alföld 11 mezőgazdasági termelési középtájának agroökológiai potenciál-meghatározásáról, a tájjelegű termelési hagyományok és sajátosságok figyelembe vételének szükségességéről, a szőlő, az egyes gyümölcsfajták, zöldségfélék, a gyógynövények és a gyepterőhelyi feltételeinek kutatásáról.*

Nagyon fontosnak ítéltethető, hogy a határozat kimondja a *védett és környezeti-leg érzékeny területek természetkímélő gazdálkodásának és a területhasználat korlátozó-ösztönző rendszere kidolgozásának igényét, természetesen azzal együtt, hogy a gazdálkodókat érő hátrányokat kompenzálni szükséges. E fejezetben szól határozat arról is, hogy a klímaváltozások és az ariditás növekedése miatt új csapadék-megőrző agrotechnikai eljárásokra, fajta- és technológiai kutatásokra van szükség.*

Az Alföld hagyományos település és gazdálkodási formájára, a tanyára vonatkozóan a következőket olvashatjuk: *ki kell dolgozni a különböző nagyságú és termelési jellegű családi farm-modellekre a szakmai irányelveket és mintaterveket, referencia-létesítmények megvalósításával együtt.*

Az iparral kapcsolatosan csak egy nagyon rövid rész található: *a térségfejlesztési programok kidolgozása során konkrét projektek kidolgozását is el kell végezni hazai és külföldi befektetők számára, melyek a meglévő ipari infrastruktúrára alapozva veszik figyelembe a helyi sajátosságokat, gazdaságfejlesztési igényeket. Vélhetően ez kevés lesz e szektor várható fontosságához mérve.*

A turizmus lehetőségei viszont bővebben taglaltattak dokumentumban, mind az ún. *ökoturizmus, mind a gyógyturizmus* tekintetében összekapcsolva például a *mezőgazdasági biotermékek előállításának szükségességével. Alpontjai között* szó esik még a *kerékpárúthálózat turisztikai és lakossági igények szerinti fejlesztésének szükségességéről, annak az ún, zöldfolyosórendszerhez való kapcsolatairól. Ez az ún. zöld turizmus-fejlesztés szorosan kell, hogy kapcsolódjon — írja a határozat — a vízi turizmushoz, annak fogadási feltételeinek megteremtéséhez, a Dunán és a Tiszán e célból létesített új határátkelőhelyek létesítésével együtt.*

A nagytérségi infrastruktúráról rendelkező részek első pontja az *elhagyott szovjet repülőterek* hasznosításával foglalkozik. (Határidő: 1994. december 31., felelős KTM és KHVM miniszterek). Ugyancsak izgalmas és sürgetően szükséges feladatokat olvashatunk a *Tisza belvízi hajózásának újjászervezése* szükségességéről, akárcsak az *alföldi határátkelőhelyek számának növeléséről és kapacitásuk bővítéséről*.

A határozat mellékletének negyedik fejezete a humán erőforrásokról fejlesztési szükségleteiről rendelkezik. Annak első pontjában felkéri a Magyar Tudományos Akadémiát, hogy az 1992-ben újjáalakult Alföldi Tudományos Intézet közreműködésével támogassa az Alföldre vontakozó kutatási prioritások alapján meghatározható további munkák elvégzését.

Hasonlóan intézkedik arról is, hogy a szükséges mezőgazdaságfejlesztési kutatásokat a Karcagi Mezőgazdasági Kutatóintézet koordinálja.

Végül a Kormány ajánlja az érintett önkormányzatoknak, a gazdasági szerkezetátalakításhoz és a foglalkoztatási problémákhoz kapcsolódva tekintsék át az Alföld térség oktatási közművelődési rendszerét, és a képzés foglalkoztatás egyensúlyának megteremtése érdekében — figyelemmel a közoktatási és szakképzési törvényekre — emberi erőforrásfejlesztési programot dolgozzanak ki. (Határidő: 1994. december 31., felelős: MKM, MM, BM miniszterek)

Az Alföld határozat ilyen szöveges bemutatása, elemzése, áttekintése után azt hiszem nyilvánvalóvá vált az olvasóban, hogy **nem a "határozatok szintjén" van a fő probléma az Alföld remélt jobb jövőjét illetően. Ha a fentiek töredéke megvalósulna (vagy magvalósult volna) a határozatban foglalt időpontokra, akkor az Alföld Program már szinte visszafordíthatatlanul működésbe lendült volna.** Tudjuk persze, hogy hazánkban minden határozat annyit ér, amennyihez konkrét források, intézmények, felelősök, partnerek állnak a szükséges időben rendelkezésre. Az utóbbiak között kitüntetően fontosnak tartjuk, hogy maga az Alföld, mint nagytáj, annak gazdasági, társadalmi, szakmai és közigazgatási intézményeinek szereplőivel, a maga sajátos és bizonyítható érdekeivel, a regionális szolidaritás alapelvein építkezve kényszerítse ki a határozatban foglaltak megvalósítását. Ha ez bekövetkezik, akkor talán van esély.